

3. Vloga družbenih gibanj v času državnozborskih volitev 2022 v Sloveniji

Valentina Konrad in Meta Novak

Uvod

Družbena gibanja,¹ ki s svojim delovanjem in politično mobilizacijo državljanov usmerjajo pozornost javnosti na politična vprašanja, nagovarjajo politične odločevalce, pozivajo k političnim spremembam ter izražajo tako podporo kot nestrinjanje (Heaney, 2013), prevzamejo pomembno vlogo tudi v času volitev. V literaturi lahko prepoznamo raznolike vloge družbenih gibanj v obdobju volilne kampanje. V prvi vrsti je lahko njihovo delovanje priložnost za ustvarjanje novih političnih akterjev. Ti so navadno vidni predstavniki gibanja, ki vstopijo v volilno tekmo kot posamezniki oziroma ustanovijo novo politično stranko (McAdam in Tarrow, 2010). V Sloveniji je bila takšna vloga značilna tako za obdobje devetdesetih, ko se je oblikovala slovenska opozicija (Fink Hafner, 1992), kot za nastanek stranke Levica leta 2014, ki je na volitvah sprva nastopala kot združenje strank Iniciativa za demokratični socializem (IDS), Stranke za trajnostni razvoj Slovenije (TRS) in Demokratične stranke dela (DSD), skupaj s civilnodružbenimi gibanji in posamezniki, ki so predstavljali aktiven del protivladnega protestnega gibanja leta 2012 (Toplišek, 2019). Protestno gibanje v obdobju od decembra

1 Družbena gibanja v tem prispevku razumemo kot neinstitucionalna združenja nezadovoljnih posameznikov in družbenih skupin, ki si prizadevajo za doseg družbenih in političnih sprememb z uporabo protestov (Katz, 1981; Touraine, 1985; Fink Hafner, 1992; Klandermans, 1997; Tarrow, 1998; della Porta in Caiani, 2007; Opp, 2009; Giugni in Grasso, 2020). S slednjimi izražajo stiske, nestrinjanja ter nezadovoljstva, pozivajo k spremembam ter izvajajo pritisk na nosilce moči in politične akterje (Rohlinger in Gentile, 2017). Politično spremembo skušajo doseči s spreminjanjem odnosov in razmerij moči med opozicijo ter nosilci politične moči, s pritiski za spremembo politik in s spodbujanjem širših sistemskih sprememb v sklopu predvolilnih aktivnosti, s katerimi želijo vplivati na rezultate volitev (Kitschelt, 1986).

2012 do aprila 2013 je temeljilo na fragmentiranem novem družbenem gibanju in urbani civilni družbi. Povod za njegov začetek so bile obtožbe o koruptivnem delovanju mariborskega župana Franca Kanglerja (Delo, 2012), vzvod za njegovo nadaljevanje pa usmeritev v celotni politični razred, ki je vrhunce svojega delovanja beležilo v Ljubljani. Gibanje, ki je bilo aktivno v letih 2012 in 2013, je slovensko družbeno-politično dogajanje zaznamovalo kot najbolj množični spontani (torej neorganiziran s strani sindikatov ali političnih strank) protest v zgodovini Slovenije od njene osamosvojitve (Toplišek, 2019) ter je v marsičem podobno in sorodno protestnim gibanjem med letoma 2020 in 2022.

Če se ozremo še na druge okoliščine, v katerih literatura družbenim gibanjem v času volitev pripisuje pomembno vlogo, lahko slednja s svojimi aktivnostmi opozarjajo opozicijske stranke na nezadovoljstvo s trenutnimi družbenimi razmerami, dajejo podporo opozicijskim političnim strankam in pozivajo po elektoralnih spremembah ali se celo povežejo z opozicijskimi parlamentarnimi strankami, s čimer lahko vplivajo na volilni izid. V teh primerih opozicija s svojim odzivanjem načrtno ali nenačrtno podpre aktivnosti družbenih gibanj in jim da podlago za vztrajanje pri njihovih zahtevah (Gold in Peňa, 2019). Navkljub morebitnim skupnim interesom povezovanje med opozicijskimi strankami in družbenimi gibanji navadno ni trajno. Zmaga opozicije lahko vodi v spremembo diskurza in zahtev družbenega gibanja, ki se iz začetne usklajenosti začne distancirati od strankarskih stališč in aktivnosti (Lacombe, 2014).

Nenazadnje, družbena gibanja lahko igrajo pomembno vlogo tudi pri zbiranju kampanjskih sredstev ter spodbujanju k volilni udeležbi (glej Kellogg, 2018). Protestne akcije v tem primeru služijo kot neke vrste oglaševanje za politično opcijo, ki jo gibanje podpira, oziroma za politično opcijo, ki ji direktno ne nasprotujejo (Gillion, 2020).

V poglavju obravnavamo vlogo družbenih gibanj in civilne družbe v času volilne kampanje za državnozborske volitve v letu 2022. Obdobje štirinajste slovenske vlade, ki je trajalo od marca 2020 do volitev aprila 2022, so zaznamovali redni protesti, na katerih so udeleženci izražali svoje nestrinjanje s trenutno oblastjo, nezadovoljstvo z vladnimi odločitvami ter pozivali k čimprejšnjim volitvam. Po sicer treh zaporednih predčasnih volitvah v letih 2011, 2014 in 2018 so bile volitve 2022 redno izpeljane kljub dolgotrajnim protestnim aktivnostim. V poglavju postavljamo tezo, da so družbena gibanja, ki so v največji meri nasprotovala strankam desne politične opcije, ki so bile takrat trenutno na oblasti, vplivala predvsem na volivce, ki se opredeljujejo kot volivci nasprotne, leve in levosredinske

opcije. Obenem predpostavljamo, da so protestniki s svojim delovanjem volivcem »signalizirali« pomembnost udeležbe na volitvah (Gillion, 2020). Te spremembe bomo v prispevku opazovali predvsem skozi analizo dogodkov, povezanih z družbenimi gibanji, kot so o njih poročali spletni mediji in družbena omrežja.

Poglavje nadaljujemo z opredelitvijo vloge družbenih gibanj v času volitev in njihovega vpliva na volilne rezultate, pri čemer je potrebno poudariti, da je sam vpliv družbenega gibanja na rezultate volitev težko meriti (Gold in Peña, 2019). Temu sledi predstavitev uporabljene metodologije, raziskovalnih rezultatov in interpretacija aktivnosti družbenega gibanja med volilno kampanjo. V zaključnem delu povzamemo glavne ugotovitve.

Vloga družbenih gibanj v času volitev

Raziskovanje odnosa med političnimi strankami in družbenimi gibanji ter vloga družbenih gibanj v času volitev predstavlja le manjši del literature o družbenih gibanjih. Nenazadnje je povezava med družbenimi gibanji in volitvami tako empirično kot teoretično še manj raziskana (Gold in Peña, 2019). Večina tovrstnih raziskovalnih rezultatov temelji na študijah primerov. Čeprav smo v zadnjem obdobju priča večjemu številu analiz vpliva družbenih gibanj na volitve, potencial za raziskavo med družbenimi gibanji in vplivom na volilne rezultate ostaja velik (Heaney, 2013).

Družbena gibanja prek protestne aktivnosti javnosti sporočajo, da je potrebno podpreti politične interese, s katerimi se identificirajo, povečati možnosti za uresničitev skupnih vizij in ciljev ter jih v volilnem obdobju z udeležbo na volitvah tudi podpreti. Ko družbena gibanja v volitvah prepoznajo priložnost ali grožnjo za uveljavljanje lastnih interesov, med volilno kampanjo povečajo svoje aktivnosti z namenom mobilizacije volilnega telesa (McAdam in Tarrow, 2010). Predvolilni vzpon aktivnosti družbenih gibanj in mobilizacija podpornikov sta lahko odločilna dejavnika pri spreminjanju razmerij moči med političnimi opcijami in imata posledično lahko ključni vpliv na rezultate volitev (Kellogg, 2018). Družbena gibanja lahko vplivajo na volilne rezultate, spreminjajo strukturo, prakse in programe strank ter vplivajo na cilje političnih akterjev. Hkrati ima tudi obdobje volitev pomemben vpliv na družbena gibanja in stranke, saj jim zagotavlja publiciteto in priložnosti za novačenje novih članov in podpornikov ter daje spodbude za združevanje in sodelovanje (Gold in Peña, 2019). McAdam in Tarrow (2010) identificirata šest različnih možnosti vplivanja družbenih gibanj

na volilni izid: 1. Gibanja uvajajo nove oblike kolektivnega delovanja, ki vpliva na predvolilne kampanje. 2. Pridružujejo se volilnim koalicijam ali se v skrajnih primerih sama preoblikujejo v politične stranke. 3. Izvajajo proaktivno volilno mobilizacijo. 4. Izvajajo reaktivno volilno mobilizacijo. 5. Notranje polarizirajo politične stranke. 6. Prispevajo k spremembam volilnih sistemov. Seveda gre v teh primerih za različne vloge družbenih gibanj v času volitev. Posamezno družbeno gibanje v času volilne kampanje tako zavzame le eno ali nekaj takšnih vlog. Kot bomo videli na primeru analize petkovih protestov v predvolilnem času spomladi 2022, je gibanje v sodelovanju s civilno družbo prevzelo predvsem vlogo aktivnega volilnega mobilizatorja, medtem ko se je delno (predvsem v obdobju pred volitvami) povezovalo tudi s strankami na levi in levosredinski politični opciji, ki jih je prepoznalo kot zanj boljše izbiro. Podprli so novega političnega kandidata in aktivno spodbujali k volilni udeležbi zaradi nasprotovanja obstoječi vladi (Kellogg, 2018).

Volitve in morebitna sprememba oblasti predstavljajo ključen dogodek v obstoju in nadaljevanju aktivnosti družbenih gibanj, ki se mobilizirajo tako v predvolilnem času kakor tudi v strankarski dinamiki (Gold in Peña, 2019). Poleg mobilizacijske funkcije so lahko volitve dejavnik demobilizacije družbenih gibanj. Z volilnim rezultatom, ki podpre s strani družbenega gibanja favorizirano politično izbiro, se lahko gibanje v imenu priznavanja legitimnosti demokratičnega izida po volitvah namreč tudi demobilizira (Sinpeng in Martinez Kuhonta, 2012). V primeru, da volivci niso zadovoljni z rezultati volitev, pa lahko – ravno nasprotno – šele sprožijo protestne aktivnosti družbenega gibanja (Heaney, 2013). Raziskovanje vpliva družbenih gibanj, ki podpirajo opozicijske stranke, spremembe oblasti in spremembo političnega režima, je aktualno predvsem v državah s hibridnim ali avtoritarnim sistemom oziroma v obrobni regiji Latinske Amerike in Evrope. V kontekstu avtoritarnih političnih sistemov imajo družbena gibanja lahko pomembno vlogo tudi, če ne uspejo doseči sprememb oblasti (Dollbaum, 2020). S pojavom populističnih strank se je v zadnjem obdobju interes za preučevanje družbenih gibanj in njihovega pomena v obdobju volitev povečal tudi v ustaljenih demokracijah Zahodne Evrope (Kriesi, 2014).

V nadaljevanju se bomo osredinili na aktivnosti družbenih gibanj v Sloveniji v obdobju dveh let s poudarkom na petkovih protestih v predvolilnem času z namenom vplivanja na volilni izid ter na volilno udeležbo. V okviru prispevka tako analiziramo delovanje protestnih aktivnosti in civilnodružbene iniciative Glas ljudstva na podlagi medijskega poročanja in vsebin, ki so jih gibanja sama sporočala prek družbenih omrežij in internetnih strani. Pri tem

posebno pozornost namenjamo razvoju družbenega gibanja in njegovim interakcijam skozi dvoletno obdobje.

Raziskovalni rezultati in diskusija

Kljub organizaciji številnih protestnih aktivnosti v obdobju desne vlade med marcem 2020 in aprilom 2022 javnomnenjske raziskave kažejo, da je na protestnih aktivnostih sodeloval le manjši delež prebivalstva. Tako se je napovedanih demonstracij v letu 2020 udeležilo 6,7 % in nenapovedanih protestnih shodov le 3,1 % prebivalstva. Višja je potencialna podpora tovrstni politični participaciji, čeprav se 42 % anketiranih nikoli ne bi udeležilo napovedanih demonstracij, dodatnih 13 % pa tudi ne nenapovedanih protestov (glej Tabelo 3.1). Za primerjavo, anketiranci v večji meri podpirajo izražanje nezadovoljstva s podpisom peticije. Več kot četrtnina jih je podpisala peticijo v obdobju zadnjih 12 mesecev, dodatnih več kot 45 % pa bi jih morda bilo pripravljeno podpisati peticijo v prihodnje.

Tabela 3.1: Civilnodružbena in protestna participacija v zadnjih 12 mesecih

	Da in bi verjetno tudi v prihodnje (1)	Da, vendar ne bi več v prihodnje (2)	Ne, vendar morda bi v prihodnje (3)	Ne in nikoli ne bi (4)	Ne vem in b. o.	Povprečje
Podpis peticije	27,3 %	1,8 %	45,7 %	12,2 %	13,1 %	2,49
Udeležba na napovedanih (»uradnih«) demonstracijah	6,7 %	1,0 %	37,8 %	42,1 %	12,3 %	3,52
Udeležba na nenapovedanih protestnih shodih ali nenapovedani stavki	3,1 %	1,4 %	28,1 %	55,1 %	12,2 %	3,54

Vir: Hafner Fink et al. (2021).

Javnomnenjski podatki iz maja 2020, ko so bili protesti najbolj množični, sicer kažejo, da je večina (52,2 %) proteste prepoznala kot utemeljene (Ninamedia, 2020). 54 % vprašanih jih je ocenilo kot bolj primerne ali povsem primerne za izražanje mnenja, medtem ko jih je 36 % označilo kot bolj ali sploh neprimerne. Skoraj dve tretjini vprašanih je bilo mnenja, da so seznanjeni z vsebino protesta. Večina (57 %) se je tudi strinjala z zahtevami protestnikov (Košir, 2020).

Izid volitev in dvig politične udeležbe na državnozborskih volitvah 2022 prav tako nakazujeta na potencialni vpliv družbenih gibanj na mobilizacijo volilnega telesa (McAdam in Tarrow, 2010). Medtem ko je bila volilna udeležba na državnozborskih volitvah v prvem desetletju samostojnosti Slovenije okrog 70 %, je ta v drugem desetletju upadla za med 5 do 10 %. Najnižja udeležba je bila prav na zadnjih dveh predčasnih volitvah, ko se je volitev udeležila le dobra polovica volilnih upravičencev. Dvig volilne udeležbe na državnozborskih volitvah 2022 na več kot 70 % (glej Tabelo 3.2) potencialno kaže na vpliv družbenih gibanj na mobilizacijo volivcev, kar potrjuje trditev McAdama in Tarrowa (2010), ki tovrstni vpliv identificirata kot eno od oblik vplivanja na volitve, ki jo lahko zaznamo tudi na drugih primerih (npr. Kellogg, 2018).

Tabela 3.2: Volilna udeležba na državnozborskih volitvah

	1996	2000	2004	2008	2011	2014	2018	2022
Volitve v DZ	73,70 %	70,14 %	60,65 %	63,10 %	65,60 %	51,73 %	52,64 %	70,97 %

Vir: Državna volilna komisija (2022).

Višja volilna udeležba se je pojavila tudi na referendumu o spremembah Zakona o vodah, ki so ga organizirale civilnodružbene organizacije blizu protestnemu družbenemu gibanju. Takrat so protestne aktivnosti imele vpliv tako na samo mobilizacijo volivcev kot tudi na rezultat referenduma. Referendum je potekal 11. julija 2021, udeležilo se ga je 46,46 % volivcev, proti spremembi zakona (kar so zagovarjali tudi protestniki) pa se je opredelilo kar 86,75 % volivcev (Državna volilna komisija, 2022).

V nadaljevanju poglavja sledimo ključnim dogodkom in značilnostim protestnega gibanja v obdobju dveh let, pri čemer se z namenom lažjega razumevanja načina vplivanja na povečano volilno udeležbo in volilni izid osredotočamo na zahteve gibanja, odziv vladnih in opozicijskih strank ter povezovanje z organizirano civilno družbo.

Petkovi protesti

Začetki protestnih akcij

Protestne akcije so se začele že v času oblikovanja nove, desne vlade, to je v začetku leta 2020, kar je v veliki meri sovpadalo z začetki epidemije koronavirusne bolezni v Sloveniji. Prvi protest, poimenovan »Proti koaliciji sovraštva«, je bil organiziran 28. februarja 2020. Protesta se je udeležilo nekaj več kot 1000 protestnikov, ki so nasprotovali odločitvi Stranke modernega centra (SMC) in Demokratične stranke upokojencev Slovenije (DeSUS), da se pridružita vladi Slovenske demokratične stranke (SDS) (Božič, 2020; A. S. in G. C., 2020), kar je bilo v nasprotju z njunimi predvolilnimi obljubami (Mlakar, 2018; Novak, 2022). Po odstopu Marjana Šarca s položaja predsednika vlade januarja 2020, kar je vodilo v oblikovanje nove vlade, je po javnomnenjskih podatkih več kot 62 % vprašanih podpiralo izvedbo predčasnih volitev, medtem ko je le 26 % vprašanih menilo, da bi bilo bolje, če bi novo vlado sestavili v takratni sestavi državnega zbora (Kos, 2020). V marcu in aprilu so se zaradi zaprtja države, ki je bilo posledica epidemije koronavirusne bolezni, protestne aktivnosti nadaljevale kot individualne akcije, ki so z ropotanjem po loncih in ponvah potekale na balkonih (A. V., 2020) in družbenih omrežjih. Marca so tako na primer protestniki na Trgu republike v Ljubljani individualno prižgali nagrobne sveče (L. A. R., 2020), aprila so na trg položili obrisе svojih stopal (U. S., 2020), nekateri pa so igrali različne športne igre oziroma se pred parlament pripeljali s kolesi (ko so vladni ukrepi dovoljevali rekreacijo na prostem kljub prepovedi zadrževanja na javnih mestih) (Daugul, 2020a; Raičević, 2020; Tejić, 2020). Po delnem ponovnem odprtju države konec aprila so se tovrstne protestne aktivnosti preselile v različna mestna središča (Primorske novice, 2020; M. D., 2020; Svet24, 2020), pri čemer je pomembno izpostaviti, da so v Ljubljani vztrajale vse do volitev aprila 2022 in so imele pomembno vlogo v času volilne kampanje. Ker je bilo v dvoletnem obdobju epidemije kolesarjenje večkrat uporabljeno kot način protestiranja, ki ni pomenil kršitve vladnih ukrepov o prepovedi združevanja, je kolo postalo eden glavnih simbolov protestnikov. Med ključnimi razlogi in vzroki za množično mobilizacijo protestnikov so bili ukrepi za obvladovanje širjenja koronavirusa, ki naj bi bili prestrogi in so po mnenju protestnikov posegali v svoboščine državljanov, pa tudi korupcijske afere, povezane z nakupom zaščitne opreme, kot so maske in ventilatorji (A. V., 2020; Daugul, 2020a).

V aprilu in maju leta 2020 so se s poudarkom na posameznih področjih oblikovala tri družbena gibanja, in sicer antifašistični protesti, protesti za

kulturo² in protesti za okolje.³ Pogosto so isti akterji sodelovali na različnih protestih. Sčasoma je nezadovoljstvo z ukrepi, sprejetimi v času epidemije, oziroma nezadovoljstvo zaradi nesprejemanja ustreznih ukrepov na posameznem področju združilo omenjena gibanja v petkove proteste, na katerih so protestniki izražali splošno nezadovoljstvo z vladajočo politično opcijo in razmerami v Sloveniji. Postopno združevanje in preplet protestnih aktivnosti sta najbrž posledici tega, da so nekateri akterji hkrati sodelovali na več različnih protestih, saj so združevanje aktivnosti pod sorodnimi zahtevami videli kot bolj enoten nastop proti vladajoči politiki.

S širjenjem protestnih aktivnosti so se stopnjevali tudi represivni odzivi vlade na protestnike, kar je bilo razvidno iz ograjevanja Trga republike pred državnim zborom, kjer so se protestniki navadno zbrali, popisovanja protestnikov, identificiranja potencialnih protestnikov (Zavrtanik, 2020a; Rus, 2020; Al. Ma., 2020a), pisanja glob protestnikom in preganjanja pisanja protestnih sloganov s kredo po pločnikih (La. Da. et al., 2020). V drugem letu protestov, ko so protestniki v času omejitev združevanja protestirali iz avtomobilov, so protestnike oglobili za prometne prekrške, kot je hupanje (T. Lo., 2022). Kljub poizkusom vlade in policije, da protestne aktivnosti omejijo in preprečijo, so se le te kmalu spremenile v trajno aktivnost in protestniki so vsak petek našli nove razloge za zbiranje in protestiranje proti vladi ter političnim strankam. V obdobjih, ko fizično združevanje ni bilo mogoče, so protestirali virtualno prek družbenih omrežij (na primer v zimi 2020/2021) ali pa so se protesta udeležili le nekateri neformalni vodje (npr. Zavrtanik, 2020c).

Razlogi za protestne aktivnosti

V dvoletnem obdobju se je med protesti pojavilo veliko različnih zahtev in razlogov za protestne akcije. Seznam zahtev se je z vsakim protestom dopolnjeval z novimi zahtevami ali celo področji, ki so jih protestniki označili za problematična. Med razlogi za proteste so bili tako visok delež obolelih in umrlih zaradi koronavirusa, povečanje izdatkov, namenjenih novemu nakupu vojaškega orožja, financiranje zasebnih zdravstvenih zavodov z javnim

2 Aktiv delavk in delavcev v kulturi je zaradi nezadovoljstva na področju kulture organiziral več protestnih akcij pred stavbo ministrstva za kulturo (G. B., 2020; I. M., 2020; Krajnc, 2020; Lešničar, 2020; V. L., 2020).

3 26. maja 2020 so okoljevarstveniki protestirali pred okoljskim ministrstvom zaradi nezadovoljstva z omejitvami delovanja nevladnih organizacij na področju okolja (Daugul, 2020b).

denarjem, sprememba zakona o tujcih, spremembe zakona o vodah, omejevanje sodelovanja nevladnih organizacij pri upravnih postopkih z namenom ohranjanja narave, neimenovanje tožilcev za Evropsko javno tožilstvo, odločitev Ministrstva za kulturo RS, da se morajo nevladne organizacije izseliti iz prostorov na Metelkovi ulici, odlašanje s potrditvijo razpisa za vpis študentov na univerzo, neustavnost vseh odlokov o prepovedi gibanja v času epidemije, izbris posameznikov iz registra samozaposlenih v kulturi, ustavitve financiranja Slovenske tiskovne agencije itd.

Podobno kot za proteste v zimi 2012/2013 lahko tudi za tokratno protestno aktivnost trdimo, da so imeli protestniki različne zahteve (Toplišek, 2019), še posebno v začetkih protestnega gibanja. Glavni kratkoročni cilj le-tega je bil v zimi 2012/2013 odstop predsednika vlade Janeza Janše, medtem ko med protestniki ni bilo soglasja, ali naj odstopi tudi celotni parlament ali samo vlada (Toplišek, 2019). Ravno nasprotno so protestniki v obdobju 2020/2022 ves čas zahtevali ne samo odstop vlade in ministrov, ampak celotnega parlamenta in nove volitve. Na obeh protestih smo kot skupno lahko identificirali težnjo po zavrnitvi trenutne politične elite ter zahteve po novih, moralno čistih političnih obrazih, ki bi uspeli preseči tradicionalno delitev na levo in desno ter poiskati rešitve za trenutne politične probleme (Toplišek, 2019). Vsaj v protestih med letoma 2020 in 2022 je zahteva po novih političnih obrazih nekoliko popustila v obdobju pred volitvami, ko je glaven cilj protestnikov postal preprečiti vnovični mandat iste vlade. Tako so v protestnih aktivnostih pred volitvami postali vedno bolj naklonjeni opozicijskim strankam, saj so v njih videli vsaj delno izpolnitev svojih zahtev. Obenem so kontinuirano vztrajali pri zagovarjanju svojih stališč do nekaterih ključnih družbenih izzivov, do katerih so se julija 2020 opredelili z ustanovitvijo ljudske skupščine (Zavrtanik, 2020b) ter leto kasneje s ponovno razpravo o prihodnosti slovenske družbe (STA, 2021). Te zahteve so postale tudi del zahtev iniciative Glas ljudstva, ki je pred volitvami oblikovala skupno 138 zahtev, ki so jih protestniki posredovali strankam in zahtevali, da se do njih jasno opredelijo. Zahteve so zajemale naslednja področja: demokracija in reforma političnega sistema, pravna država in človekove pravice, pravičen podnebni prehod in trajnostna oskrba s hrano, dostojno delo in socialne pravice, kultura in svoboda medijev, dostopno zdravje, izobraževanje in razvoj znanosti, trajnostno gospodarstvo in javne finance, cenovno dostopna stanovanja in zelena infrastruktura ter zunanja politika (Glas ljudstva, 2022a). Iniciativa Glas ljudstva je k spoštovanju teh zahtev pozivala tudi po volitvah in na nek način s tem ohranjala status družbenega gibanja, čeprav so protesti zamrli.

Po odstopu Janeza Janša kot predsednika vlade leta 2013 se je krhko politično gibanje razgubilo (Toplišek, 2019). Podoben pojav smo opazili tudi aprila 2022, ko je bil organiziran zadnji petkov protest pred volitvami, medtem ko so najbolj vztrajni protestniki pozivali k protestnim akcijam še v jeseni 2022, predvsem ko je šlo za podporo nacionalnemu radiu in televiziji, za priprave na predsedniške volitve z organizacijo predvolilnega soočenja predsedniških kandidatov v sodelovanju z iniciativo Glas ljudstva (La. Da., 2022b), za poziv k večji zavezi stanovanjski politiki (ob nameri o prenosu premoženja z Družbe za upravljanje terjatev bank na Slovenski državni holding namesto na stanovanjski sklad) (FB stran Piščalka, 2022a) ter za ohranitev javnega zdravstva (FB stran Piščalka, 2023). Enega od razlogov za vztrajanje pri protestnih aktivnostih pa lahko najdemo v tem, da predstavniki gibanja niso prešli med politične akterje, kot je bilo to leta 2014 z vstopom stranke Levica v parlament.

Odnos med protestniki in političnimi strankami

Skozi protestno aktivnost lahko zasledimo tudi različen odnos protestnikov do opozicijskih strank. V začetni fazi, ko so se spomladi leta 2022 protesti z balkonov preselili v številna slovenska mestna središča,⁴ so opozicijske stranke iskale priložnosti, da podprejo protestniško gibanje in so na ta način iskale zaveznika pri morebitni zamenjavi oblasti. Maja 2020 so tako stranke Lista Marjana Šarca (LMŠ), Socialni demokrati (SD) in Levica napovedale udeležbo na petkovih protestih ter k participaciji pozvale tudi volivce (Libnik, 2020; Žurnal24, 2020). Prav tako so junija 2020 podprle alternativno proslavo ob dnevu državnosti, ki so jo organizirali protestniki (Al. Ma., 2020b). Po drugi strani so politiki vladajoče stranke (Kolednik, 2020a; Kolednik 2020b; Nova24TV, 2020a; Nova24TV 2020b; Primorske novice, 2020; T. V., 2020; Zavrtanik, 2020a) in politiki koalicijskih strank večkrat izrazili nestrinjanje s protestniki (na primer M. R., 2021).

V nadaljevanju so se protestniki z nagovarjanjem vseh poslanskih skupin in s celovitim pozivanjem po spremembah ter prevzemanju odgovornosti vedno bolj distancirali od vseh političnih opcij in strank v Sloveniji. Že maja 2020 so predstavnike političnih strank, ki so se udeležili protestnih aktivno-

4 Protestne aktivnosti so se sprva odvijale v središčih različnih mest in krajev po Sloveniji. Razlog za takšno protestno aktivnost je bila prepoved prehajanja meja med občinami.

sti, opozorili, da je protest nepolitičen in da morebitne samopromocije ne bodo podprli (A. K. in U. Z., 2020). V juniju 2020 so se protestniki zbrali tudi pred sedežem stranke SD in politični sredini sporočili, da jim je dovolj levih, desnih in sredinskih politikov, ki ne delujejo v dobro ljudi (Al. Ma. in J. R., 2020; M. P. in I. M., 2020). Za 1. maj 2021 so protestniki pripravili simbolni kres iz poslanskih stolčkov, narejenih iz kartona, obenem pa zahtevali odstop poslancev in predčasne volitve (Kosmač, 2021). Junija 2021 so bili protestniki zaradi ignorance do nacionalne politične krize kritični tudi do predsednika države (L. Š., 2021). Kljub temu da so se protestniki v svojih aktivnostih oddaljevali od vseh političnih strank in so v svojem delovanju do političnih akterjev nastopili kritično, so opozicijske stranke v času protestnih aktivnosti protestnikom na splošno izražale podporo (M. R., 2021).

V obdobju približevanja volitvam in zavedanja, da bo takratna vlada odslužila polni mandat, je bilo mogoče med družbenim gibanjem in opozicijskimi strankami znova zaznati namero povezovanja, ki se je izrazila pri obeh straneh. Opozicijske stranke so med udeleženci in podporniki družbenega gibanja iskale tako volivce kot tudi medij za promocijo, družbeno gibanje pa je po drugi strani v opozicijskih strankah našlo edino rešitev za spremembo oblasti in njim nevšečnih politik. Odnosi med protestniki in političnimi strankami so tako lahko kooperativni, medtem ko so hkrati do drugih (predvsem nasprotnih) političnih strank konfliktni (Heaney, 2013).

V zadnjem obdobju, ko pozivi po odstopu in predčasnih volitvah niso več predstavljali želene politične spremembe, so bile protestne aktivnosti po eni strani osredinjene na spodbujanje državljanov, da se mobilizirajo in udeležijo volitev, po drugi strani pa na razpravljanje o različnih žgočih tematikah in nagovarjanje političnih strank s svojimi zahtevami. Tako so še na zadnjih protestih oktobra 2021 protestniki pozvali predvsem predsednika vlade in ministra za obrambo, da odstopita, in spodbujali k takojšnji organizaciji novih volitev (G. C., 2021a). Na prvih protestih novembra 2021 so že napovedali predstavitev zahtev, ki jih bodo v času pred volitvami naslovili na politične stranke, medtem ko zahteva po odstopu ni bila več izražena (Al. Ma., 2021). Na več naslednjih protestih so tako organizirali javno razpravo o različnih tematikah in problemih, ki bi jih morala politika nasloviti, med drugim: okolje in zelena infrastruktura, medijska svoboda, spoštovanje človekovih pravic in dostop do javnega zdravstva (G. C., 2021b; G. K., 2021; M. Z., 2021; T. K. B., 2021). Dejavnosti družbenega gibanja so bile tako usmerjene predvsem v proaktivno volilno mobilizacijo (McAdam in Tarrow, 2010) in tudi v naslavljanje tematik, ki so bile protestnikom pomembne, in ne več v odstop oblasti.

Vedno bolj pa lahko iz protestniških aktivnosti prepoznamo povezovanje z opozicijskimi strankami z namenom doseči spremembo oblasti na volitvah. Tako lahko na primeru državnoborskih volitev v Sloveniji aprila 2022 opazujemo povezovanje družbenih gibanj in opozicijskih političnih akterjev v demokratičnih razmerah (Gold and Peña, 2019: 3). Navkljub povezovanju med družbenim gibanjem in opozicijskimi strankami je potrebno poudariti, da čeprav je levsredinska politična opcija uspela pridobiti večino na volitvah, so se stranke SD, Levica, LMŠ in SAB na volitvah leta 2022 odrezale slabše kot leta 2018 (Državna volilna komisija, 2022), zadnji dve stranki pa celo nista uspeli prestopiti parlamentarnega praga. Stranka Vesna zelena stranka, ki so jo ustanovili civilnodružbeni akterji, je na primer uspela zbrati le 1,35 % glasov (Državna volilna komisija, 2022).

Druge protestne akcije

Poleg petkovih protestov so se v obdobju med letoma 2020 in 2022 mobilizirale tudi druge družbene skupine. Izmed slednjih velja najprej izpostaviti proteste rumenih jopičev, ki so se v podporo desnim političnim strankam in vladi mobilizirali junija 2020 in znova v juniju 2021 (Kosmač in A. P. J., 2021). Protestov navadno niso organizirali samostojno, temveč so se jim pridružili kot protiprotestniki, pri čemer niti niso uspeli mobilizirati širšega kroga podpornikov niti niso bili dejavni v obdobju pred volitvami, v začetku leta 2022, ko bi lahko v večji meri vplivali na rezultate volitev.

Bolj množična spontana mobilizacija je uspela tako imenovanim sredinim protestnikom, ki so se prvič mobilizirali 15. septembra 2021 (G. K. in B. R., 2021) in protestirali predvsem proti ukrepom, povezanim z zaježitvijo koronavirusa. Protesti, ki sta jih neformalno podprli in organizirali zunajparlamentarna stranka Resni.ca. ter iniciativa »Maske dol«, so uspeli pritegniti heterogeno skupino udeležencev, vključno s tistimi, ki so nasprotovali cepljenju, zanikali obstoj koronavirusa ali pa zavračali nošenje mask. Tovrstni protesti so v nekaterih primerih (15., 29. septembra in 5. oktobra 2021) postali tudi nasilni, med drugim z verbalnimi in fizičnimi napadi na novinarje, z ustavitvijo prometa na nekaterih glavnih ljubljanskih cestah in vdorom na mestno obvoznico (A. K. K. et al., 2021; G. K. in B. R., 2021; La. Da. et al., 2021; Zavrtanik, et al., 2021). Glavne zahteve teh protestov so bile odprava tako imenovanega pogoja PCT (preboleli, cepljeni, testirani), ki je v času epidemije državljanom omogočal vključitev v javno življenje, odstop vlade in izvedba predčasnih volitev. Čeprav so sredini

protesti v nadaljevanju potekali mirno in so se protestniki prenehali zbirati nekje do sredine novembra, lahko njihov vpliv na volitve vseeno zaznamo. Natančneje, stranka Resni.ca, ki jo lahko neposredno povežemo s sredinimi protesti, je na volitvah aprila 2022 zbrala 2,86 % glasov (Državna volilna komisija, 2022); čeprav ni uspela prestopiti parlamentarnega praga, lahko rezultat stranke ocenimo kot delno uspešen zaradi pridobitve financiranja za naslednje obdobje.⁵

Obenem je potrebno omeniti, da je bilo v preteklih letih v Sloveniji zaznati številne proteste, na katerih so se mobilizirali predvsem desni in desnosedinski volivci, na primer protesti v podporo Janezu Janši leta 2013 (Hacler, 2013), protesti proti migrantski politiki (Nova24TV, 2016; Politikis, 2017), shod Za otroke gre (Regional, 2015) ali Pohod za življenje (La. Da., 2022a; Delo, 2021), vendar ti niso uspeli vplivati na volilni rezultat ali potek volitev.

Civilnodružbena dejavnost

Za proteste 2012/2013, ki so izhajali iz bolj spontane mobilizacije, je bila prepletenost s civilnodružbenimi organizacijami manj značilna kot za proteste med letoma 2020 in 2022, ko so protestne aktivnosti podprle tudi civilnodružbene organizacije. Že pri organizaciji prvega protesta v februarju 2020 so sodelovale tudi nekatere civilnodružbene organizacije oziroma njeni posamezniki, ki so protest podprli (A. S. in G. C., 2020),⁶ pozneje pa je

5 Stranke, ki so na volitvah dobile več kot odstotek glasov, so po Zakonu o političnih strankah (23. člen) upravičene do proračunskih sredstev. Stranke, ki so upravičene do financiranja, prejmejo do 10 % sredstev v enakem deležu, do 90 % sredstev pa so upravičene v sorazmernem deležu glede na pridobljeno število glasov volivcev (Zakon o političnih strankah – ZPoIS, 1994). Stranka Resni.ca bi lahko prišla okrog 100 tisoč evrov letno (Regional, 2022).

6 Med civilnodružbenimi organizacijami, ki so podprle vsaj posamezne protestne aktivnosti, je bilo med drugim moč najti naslednje: Mladinska aktivistična organizacija, Društvo Alternativna akademija, Sindikat Mladi plus, Krajevna organizacija Združenja borcev za vrednote NOB Savsko naselje, Danes je nov dan, Inštitut za druga vprašanja, Mladi za podnebno pravičnost, Alternativna akademija, Forum za demokracijo, Gibanje za družbeno odgovornost, Odbor za pravično in solidarno družbo, Zavod Bob, Aktiv delavk in delavcev v kulturi, Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, Konfederacija sindikatov javnega sektorja Slovenije, sindikat Pergam, sindikat KS90, konfederacija KNSS – Neodvisnost, Inštitut 8. marec, skupina Antifa idr.

sodelovanje med civilnodružbenimi organizacijami in družbenim gibanjem postalo še bolj opazno. Njihovo prisotnost je bilo zaznati tudi na nadaljnjih, malodane vseh protestnih aktivnostih, najbolj množično pa na tako imenovani »vseslovenski vstaji za predčasne volitve«, ki je bila organizirana v petek, 28. maja 2021. Protesta se je udeležilo okrog 40.000 posameznikov iz vrst sindikatov, upokojencev in študentov; to je bil za zdaj največji protest v Sloveniji (A. P. J. in G. K., 2021; M. Z. et al., 2021).

Pri organizaciji protestov so ključno vlogo odigrala družbena omrežja. Ena od osrednjih strani Facebooka, ki je ves čas objavljala obvestila o protestnih aktivnostih, žive posnetke s protestov ter tako imenovana protestna poročila, je bila Piščalka, ustanovljena aprila 2020 prav z namenom podpore protestniškimi aktivnostim.⁷

Povezava med protestnimi aktivnostmi, ki načeloma niso zelo organizirane, in civilnodružbenimi organizacijami se je še dodatno okrepila z ustanovitvijo Protestne ljudske skupščine, v okviru katere so protestniki opredelili svoja stališča do glavnih družbenih izzivov, in Iniciative Glas Ljudstva. Civilna iniciativa Glas Ljudstva je bila ustanovljena 8. novembra 2021 (MMC RTV SLO, 2021). Gre za koalicijo nevladnih organizacij, kateri se je sprva pridružilo 70 organizacij, z novimi članicami pa je koalicija obsegala 112 nevladnih organizacij (Glas Ljudstva, 2022a). Med članicami lahko opazimo širok nabor organizacij, aktivnih na različnih področjih, tako na nacionalni kot lokalni ravni, ter sorodnih po interesih do družbene, okoljske, politične in ekonomske situacije v državi. Nekatere od teh organizacij predstavljajo »latentne organizacije« (Beyers et al., 2008), ki postanejo politično aktivne le, ko so na dnevni red postavljene tematike, pomembne za njihovo organizacijo, člane in podpornike. Organizacijam, ki so se pridružile iniciativi, je bilo skupno predvsem njihovo vrednotno pozicioniranje na levosredinsko politično opcijo, saj se nevladne organizacije iz desne politične opcije na povabilo k članstvu niso odzvale (Juvan, 2022).

Iniciativa se je zavezala, da bo med volilno kampanjo vse politične

7 Poleg tega so bile objave, povezane s protesti, prisotne tudi na naslednjih straneh in skupinah omrežja Facebook: Skupina podpore Ivanu Galetu, Štajerska v plamenih, Vseslovenska vstaja naroda, Kajtubovaucercemaskolo, Vladozlom, Preživeti korono, Protestna ljudska skupščina ter Podpora in poklon ljudstvu. Vse naštetе strani so bile ustanovljene v letu 2020. Hkrati so bile informacije o protestnih aktivnostih objavljene tudi na nekaterih straneh, ki so bile ustanovljene že za proteste v zimi 2012/2013, med drugim na Facebookovi strani Protestival, Zasedimo slovenski parlament ter Facebookovi skupini Čezvesoljska zombi cerkev blaženega zvonjenja.

stranke soočila s konkretnimi zahtevami za izboljšanje družbenih, političnih, gospodarskih in okoljskih razmer v državi. Na poziv iniciative so se odzvale le politične stranke na levosredinskem polu.⁸ Na podlagi opredelitev strank do zahtev iniciative so pripravili spletno orodje Volitvomat, s pomočjo katerega so volivci lahko preverili, v kolikšni meri njihova stališča sovpadajo z opredelitvami omenjenih političnih strank ter na ta način našli politično stranko najbližje svojim stališčem. Po nekaterih podatkih naj bi v času volilne kampanje orodje uporabilo več kot 100.000 posameznikov (Kramperšek, 2022). Orodje pa je imelo pomembno pomanjkljivost, to je, da ni uspelo pridobiti opredelitev do zahtev strank na desni politični opciji in s tem volivcem dejansko ponuditi ideološko nevtralnega mehanizma, ki bi jim pomagal oblikovati informirano volilno odločitev, za kar se je iniciativa sicer tudi uradno zavzemala. Čeprav iniciativa Glas ljudstva sama uradno ni podprla strank na levosredinskem polu in je hotela ostati nevtralna, pa tega ne moremo trditi za petkove protestnike, ki so v videu, objavljenem na družbenih omrežjih pred volitvami, volivce jasno pozvali, naj ne podprejo koalicijskih strank (FB stran Piščalka, 2022b).

Poleg priprave orodja Volitvomat je iniciativa teden dni pred volitvami, to je v petek, 15. aprila 2022, v sklopu petkovih protestov organizirala volilno soočenje s političnimi strankami, imenovano politično soočenje »z ljudstvom«. Slednje je bilo organizirano na Trgu republike, pri njegovi organizaciji pa so sodelovale članice iniciative in vidni predstavniki protestniškega gibanja. Enako kot na poziv za opredelitev glede zahtev gibanja so se tudi na soočenje odzvale le stranke levega in levosredinskega pola (SD, LMŠ, Levica, SAB, GS; DeSUS, Naša prihodnost, Dobra država, Vesna in Pirati), čeprav je bil na soočenje povabljen celotni strankarski aparat. Posebnost dogodka je bila, da so člani iniciative sodelujočim političnim strankam zastavili vprašanja navzočih in tistih, ki so jih v tednu pred začetkom dogodka oddali prek družbenih medijev. Svoje vprašanje naj bi tako poslalo 300 posameznikov (N1, 2022).

Poziv k udeležbi na volitvah so člani iniciative državljanom aktivno sporočali tudi v okviru t. i. »Potujočega festivala demokracije«, ko so med

8 To so bile naslednje stranke: Gibanje Svoboda (GS), Socialni demokrati (SD), Demokratska stranka upokoјencev Slovenije (DeSUS), Vesna zelena stranka, Piratska stranka, Dobra država, Levica, Stranka Alenke Bratušek (SAB) in Lista Marjana Šarca (LMŠ).

19. marcem in 16. aprilom obiskali 11 različnih slovenskih krajev.⁹ V sklopu obiskov so z raznolikimi aktivnostmi opozarjali na pomen volilne udeležbe, predstavljali orodje Volitvomat ter naslavljali vprašanja o pomenu volitev, demokracije, transparentnosti, zaščiti žvižgačev in podobno (Glas ljudstva, 2022b). Prav tako so v petek pred volitvami, to je 22. aprila 2022, na Trgu republike organizirali koncert, na katerem so podporo aktivnemu državljanstvu in udeležbi na volitvah izrazili tudi nekateri glasbeniki in javno prepoznavni državljani (STA, 2022).

Mobilizacija volilnega telesa in vpliv na rezultate volitev nista bili izključni posledici aktivnosti družbenega gibanja, temveč je na njun pojav vplivalo tudi delovanje civilnodružbenih organizacij, ki so s pomočjo svoje baze aktivnih prostovoljcev, članov in zaposlenih dejavno sodelovale pri protestniških aktivnostih in jih podprle tudi z lastnim vložkom.

Sklep

Po protestnih aktivnostih, organiziranih v zimi 2012/2013, so bili med marcem 2020 in aprilom 2022 organizirani najbolj intenzivni protesti v Sloveniji, ki so hkrati neprekinjeno potekali najdaljše časovno obdobje in jih je vsaj na začetku podpirala večina javnosti. Čeprav so na njih sodelujoči protestniki za aktivacijo imeli različne razloge, jih lahko označimo za protivladne proteste, saj so združeni prvenstveno nasprotovali vladajoči stranki in koalicijskim partnericam ter obenem zavračali podporo in povezovanje z opozicijskimi strankami. Kot edino ustrezno rešitev za končanje protestov so predlagali odstop vlade in predčasne volitve, s čimer so izrazili dvom v celotno politično elito. Šele proti koncu dveletne protestne aktivnosti je bilo zaznati spremembo v cilju. Ker se je redni mandat začel iztekati in so se približevale redne volitve, so protestniki svoje aktivnosti preusmerili v mobilizacijo volilnega telesa ter v razpravo o pomembnih tematikah za prihodnost Slovenije in v upanju na zanje boljšo izbiro podprli opozicijske stranke ter stranke, na novo ustanovljene na levi sredini. Te iste politične stranke so v sodelovanju prepoznale tudi svoj interes in se odzvale na pozive protestnikov, da se opredelijo do njihovih zahtev in udeležijo soočenja na

9 Festival demokracije je bil prisoten v naslednjih mestih: Celje, Slovenske Konjice, Brežice, Trbovlje, Novo mesto, Kranj, Jesenice, Izola, Postojna, Ptuj in Maribor.

trgu pred parlamentom. Civilnodružbene organizacije, ki so v celotnem obdobju podpirale protestne aktivnosti, so se pred volitvami formalno povezale v Inicativo Glas ljudstva ter prevzele organizacijo mobilizacije in informiranja volivcev. Vpliv družbenega gibanja na volitve je bil tako tudi posledica delovanja civilnodružbenih organizacij. Kot rezultat protestniškega gibanja lahko opazimo predvsem povečanje volilne udeležbe na volitvah, ki pa je mobiliziralo v večji meri volivce na levosredinski politični opciji. Teza, ki smo si jo zastavili ob empiričnem delu, se je tako potrdila. Z rezultati volitev, ki so bili v skladu z interesi protestnikov, je protestniško gibanje zamrlo, čeprav lahko zaznamo posamezne poizkuse aktivacije tudi v obdobju po volitvah, ki pa do sedaj niso mobilizirali množice. V nadaljevanju bi tako lahko politike, s katerimi se družbeno gibanje ne strinja, ponovno obudile protestniške aktivnosti.

Literatura

- Beyers, Jan, Rainer Eising in William Maloney (2008): *Researching Interest Groups Politics in Europe and Elsewhere: Much We Study, Little We Know?* *West European Politics* 31 (6): 1103–1128.
- della Porta, Donatella in Manuela Caiani (2007): *Europeanization from Below? Social Movements and Europe. Mobilization: An International Quarterly* 12 (1): 1–20.
- Dollbaum, Jan M. (2020): *Protest Trajectories in Electoral Authoritarianism: From Russia's "For Fair Elections" Movement to Alexei Navalny's Presidential Campaign.* *Post-Soviet Affairs* 36 (3): 192–210.
- Fink Hafner, Danica (1992): *Nova družbena gibanja – subjekti politične inovacije.* Ljubljana: Znanstvena knjižnica.
- Gillion, Daniel Q. (2020): *The Loud Minority: Why Protests Matter in American Democracy.* Princeton: Princeton University Press.
- Giugni, Marco in Maria Grasso (2020): *Nothing Is Lost, Nothing Is Created, Everything Is Transformed: From Labor Movements to Anti-austerity Protests.* V: Christina F. Fominaya (ur.) in Ramon Feenstra (ur.), *Routledge Handbook of Contemporary European Social Movements: Protest in Turbulent Times*, 129–141. New York: Routledge.
- Gold, Tomas in Alejandro M. Peña (2019): *Protests, Signaling, and Elections: Conceptualizing Opposition-Movement Interactions During Argentina's Anti-Government Protests (2012–2013).* *Social Movement Studies* 18 (3): 324–325.
- Hafner Fink, Mitja, Živa Broder, May Doušak, Rebeka Zorman F., Otto Gerdina, Ana Jagodic, Ivana Kecman, Slavko Kurdija, Vladimir Miheljak, Mojca Pajnik, Samo Uhan, Niko Toš, Tina Vovk, Špela Zajšek in Brina Malnar (2021): *Slovensko javno mnenje 2020/3 – Poročilo o izvedbi raziskave in sumarni pregled rezultatov.* Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Heaney, Michel. T. (2013): *Elections and Social Movements.* V: David A. Snow (ur.), Donatella della Porta (ur.), Doug McAdam (ur.) in Bert Klandermans (ur.), *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*, 391–394. Wiley Online Library.
- Juvan, Manca (2022): *Glas ljudstva. Dokumentarni film.* Zavod APIS.
- Katz, Alfred H. (1981): *Self-Help and Mutual Aid: An Emerging Social Movement?* *Annual Review of Sociology* 7: 129–155.

- Kellogg, Paul (2018): The Defeat of Stephen Harper: A Case Study in Social Movement Electoralism. *Journal of Canadian Studies* 52 (3): 591–623.
- Kitschelt, Herbert P. (1986): Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies. *British Journal of Political Science* 18 (1): 57–85.
- Klandermans, Bert (1997): *The Social Psychology of Protest*. New Jersey: Blackwell Publishers.
- Kriesi, Hanspeter (2014): The Populist Challenge. *West European Politics* 37 (2): 361–378.
- Lacombe, Didier (2014): Struggling Against the “Worse-Case Scenario”? Strategic Conflicts and Realignments of the Feminist Movement in the Context of the 2016 Nicaraguan Election. *Bulletin of Latin American Research* 33 (3): 274–288.
- McAdam, Doug in Sidney Tarrow (2010): Ballots and Barricades: On the Reciprocal Relationship between Elections and Social Movements. *Perspectives on Politics* 8 (2): 529–542.
- Opp, Karl-Dieter (2009): *Theories of Political Protest and Social Movements: A Multidisciplinary Introduction, Critique, and Synthesis*. Oxfordshire: Routledge.
- Rohlinger, Deana A. in Haley Gentile (2017): Sociological Understandings of Social Movements: A North American Perspective. V: Bert Klandermans (ur.) in Conny Roggeband (ur.), *Handbook of Social Movements Across Disciplines*, 9–32. Cham: Springer.
- Sinpeng, Aim in Erik Martinez Kuhonta (2012): From the Street to the Ballot Box: The July 2011 Elections and the Rise of Social Movements in Thailand. *Contemporary Southeast Asia* 34 (3): 289–415.
- Tarrow, Sidney (1998): *Power in Movement: Social Movements, Collective Action, and Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Toplišek, Alan (2019): The Slovenia’s Left Party. V: Giorgos Katsambekis (ur.) in Alexandros Kioupkiolis (ur.), *The Populist Radical Left in Europe*, 73–92. London: Routledge.
- Touraine, Alain (1985): An Introduction to the Study of Social Movements. *Social Research* 52 (4): 749–787.

Viri

- A. K. K., A. S. in Al. Ma. (2021): Sindikat policistov za neodvisno preiskavo ukazov policistom na torkovih protestih. MMC RTV SLO, 6. 10. 2021. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/slovenija/sindikat-policistov-za-neodvisno-preiskavo-ukazov-policistom-na-torkovih-protestih/596396>, 11. 10. 2021.
- A. K. in U. Z. (2020): V Ljubljani po podatkih policije 5.500 protestnikov, vladi so sporočali: "Lopovi!". 24ur.com, 8. 5. 2020. Dostopno prek <https://www.24ur.com/novice/korona/slovenska-mesta-bodo-znova-preplavili-protestniki-na-kolesih.html>, 31. 10. 2022.
- Al. Ma. (2020a): Travner: 20 legitimiranj ob 7000 protestnikih ni ne sistematično ne zastraševanje. MMC RTV SLO, 26. 6. 2020. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/slovenija/travner-20-legitimiranj-ob-7000-protestnikih-ni-ne-sistematicno-ne-zastrasevanje/528592>, 31. 10. 2022.
- Al. Ma. (2020b): Šarca na državno proslavo ne bo. Fajonova: Za razdeljenost je odgovorna oblast. MMC RTV SLO, 23. 6. 2020. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/slovenija/sarca-na-drzavno-proslavo-ne-bo-fajonova-za-razdeljenost-je-odgovorna-oblast/528303>, 31. 10. 2022.
- Al. Ma. (2021): Petkovi protestniki v spomin na žrtve epidemije položili venec. MMC RTV SLO, 5. 11. 2021. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/slovenija/petkovi-protestniki-v-spomin-na-zrtve-epidemije-polozili-venec/600122>, 13. 11. 2021.
- Al. Ma. in J. R. (2020): Protestniki tokrat s Prešernovega trga po mestu in "na volitve". MMC RTV SLO, 26. 6. 2020. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/slovenija/protestniki-tokrat-s-presernovega-trga-po-mestu-in-na-volitve/528576>, 1. 11. 2022.
- A. P. J. in G. K. (2020): Protest potekal mirno. Janša: Po zastavah in kulturi izražanja sodeč protislovenska vstaja. MMC RTV SLO, 29. 4. 2020. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/slovenija/protest-potekal-mirno-jansa-po-zastavah-in-kulturi-izrazanja-sodec-protislovenska-vstaja/582067>, 31. 10. 2022.
- A. S. in G. C. (2020): "Tukaj smo, ker ste prelomili svojo obljubo". MMC RTV SLO, 28. 2. 2020. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/slovenija/tukaj-smo-ker-ste-prelomili-svojo-obljubo/515706>, 8. 10. 2022.
- A. V. (2020): Protest iz balkonov se je preselil na kolesa. Delo, 24. 4. 2020. Dostopno prek <https://www.delo.si/novice/slovenija/protest-z-balkonov-se-je-preselil-na-kolesa/>, 8. 10. 2022.
- Božič, Kristina (2020): Več kot tisoč ljudi na shodu Proti koaliciji sovražstva, stranka SMC jim odgovarja, da ni pravi naslov za očitke. Večer, 28. 2. 2020. Dostopno prek <https://www.vecer.com/slovenija/spremljamo-v-zivo-najprej-pred-smc-potem-pred-desus-shod-proti-koaliciji-sovrastva-10135521>, 8. 10. 2022.

- Daugul, Larisa (2020a): Protestniki s kolesi skozi središče Ljubljane in pred parlament. MMC RTV SLO, 24. 4. 2020. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/protestniki-s-kolesi-skozi-sredisce-ljubljane-in-pred-parlament/521827>, 8. 10. 2022.
- Daugul, Larisa (2020b): Protestniki: V tretjem svežnju tudi "demontaža sistema varovanja okolja, narave in zdravja ljudi". MMC RTV SLO, 26. 5. 2020. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/okolje/novice/protestniki-v-tretjem-sveznju-tudi-demontaza-sistema-varovanja-okolja-narave-in-zdravja-ljudi/525133>, 31. 10. 2022.
- Delo, 26. 11. 2012, »Gotof, gotovi: Druga MB fšaja«. Dostopno prek <https://old.delo.si/novice/slovenija/gotof-gotovi-druga-mb-fstaja-v-zivo.html>, 2. 1. 2023.
- Delo, 2. 10. 2021, »Na shodu proti pravici do splava tudi nadškof Zore«. Dostopno prek <https://www.delo.si/novice/slovenija/na-shodu-proti-pravici-do-splava-tudi-nadskof-zore/>, 2. 1. 2023.
- Državna volilna komisija (2022): Državna volilna komisija RS. Dostopno prek <https://www.dvk-rs.si/>, 12. 11. 2022.
- FB stran Piščalka (2022a): Ptički brez gnezda. Dostopno prek <https://www.facebook.com/piscalka/videos/473496558067282>, 1. 11. 2022.
- FB stran Piščalka (2022b): V živo – petkova protestna poročila – koga volit? Dostopno prek <https://www.facebook.com/piscalka/videos/1645205249171992>, 1. 11. 2022.
- FB stran Piščalka (2023): V živo – Stavka pacientk in pacientov na Trgu Republike. Dostopno prek <https://www.facebook.com/piscalka/videos/1658417834578235>, 17. 9. 2023.
- G. B. (2020): Pred ministrstvom za kulturo znova protestna akcija. Dnevnik, 23. 10. 2020. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042941818>, 1. 11. 2022.
- G. C. (2021a): Petkovemu protestu se je pridružila tudi Svetlana Makarovič. MMC RTV SLO, 29. 10. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/petkovemu-protestu-se-je-pridruzila-tudi-svetlana-makarovic/599321>, 31. 10. 2021.
- G. C. (2021b): Nov protest na Trgu republike, sledila je spletna javna tribuna: Okolje in zelena infrastruktura. MMC RTV SLO, 26. 11. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/nov-protest-na-trgu-republike-sledila-je-spletna-javna-tribuna-okolje-in-zelena-infrastruktura/602793>, 7. 12. 2021.
- G. K. (2021): Petkov protest opomnil na 30. obletnico ženskih demonstracij in Vizjakove "glupe davke". MMC RTV SLO, 17. 12. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/petkov-protest-opomnil-na-30-obletnico-zenskih-demonstracij-in-vizjakove-glupe-davke/605490>, 18. 12. 2021.
- G. K. in B. R. (2021): Proti izgrednikom na protestu solzivec in vodni top, poškodovanih več policistov. MMC RTV SLO, 15. 9. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/proti-izgrednikom-na-protestu-solzivec-in-vodni-top-poskodovanih-vec-policistov/594153>, 16. 9. 2021.

- Glas ljudstva (2022a): Glas ljudstva. Dostopno prek <https://glas-ljudstva.si/>, 12. 6. 2022.
- Glas ljudstva (2022b): Mi bomo odločali: GREMO VOLIT!. Dostopno prek <https://www.facebook.com/events/560188295207608>, 12. 6. 2022.
- Hacler, Tina (2013): "Janša, s tabo smo nastali. Janša, s tabo gremo do konca.". MMC RTV SLO, 3. 6. 2013. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/foto-jansa-s-tabo-smo-nastali-jansa-s-tabo-gremo-do-konca/310251>, 2. 1. 2023.
- I. M. (2020): Kulturniki gromko zaploskali pred ministrstvom. Siol.net, 16. 6. 2020. Dostopno prek <https://siol.net/novice/slovenija/kulturniki-na-tokra-tni-akciji-z-aplazzom-nad-ministrstvo-foto-527975>, 31. 10. 2022.
- Kolednik, Aleksander (2020a): Janša: Organizator protestov ne kaznovano krši zakone in ogroža življenje. Siol.net, 19. 6. 2020. Dostopno prek <https://siol.net/novice/slovenija/jansa-organizator-protestov-nekaznovano-krsi-zakone-in-ogroza-zivljenje-528189>, 1. 11. 2022.
- Kolednik, Aleksander (2020b): Janša: Neodgovorni politiki in mediji ogrožajo življenje. Siol.net, 27. 6. 2020. Dostopno prek <https://siol.net/novice/slovenija/jansa-v-petek-najmanj-16-okuzb-s-koronavirusom-528758>, 1. 11. 2022.
- Kosmač, Gorazd (2021): Petkovi kolesarji zakurili protestniški kres iz "poslanskih stolčkov". MMC RTV SLO, 30. 4. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/petkovi-kolesarji-zakurili-protestniski-kres-iz-poslanskih-stolckov/578579>, 2. 5. 2021.
- Kosmač, Gorazd in A. P.J. (2021): Alternativna proslava: "Dobrodošli vsi na praznik ljudstva, na praznik upora!". MMC RTV SLO, 25. 6. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/alternativna-proslava-dobrodosli-vsi-na-praznik-ljudstva-na-praznik-upora/585627>, 26. 6. 2021.
- Kos, Suzana (2020): Anketa Dela: Volivci za predčasne volitve in reševanje zdravstva. Delo, 5. 2. 2020. Dostopno prek <https://www.delo.si/novice/slovenija/anketa-dela-volivci-za-predcasne-volitve-in-resevanje-zdravstva/>, 8. 10. 2022.
- Košir, Izak (2020): Večina podpira proteste na kolesih. Mladina, 14. 5. 2020. Dostopno prek <https://www.mladina.si/198407/vecina-podpira-proteste-na-kolesih/>, 1. 11. 2022.
- Krajnc, Borut (2020): Za kulturo ležali na cesti. Mladina, 10. 6. 2020. Dostopno prek <https://www.mladina.si/198982/foto-za-kulturo-lezali-na-cesti/>, 31. 10. 2022.
- Kramperšek, Zala (2022): Volitvomat v predsedniški preobleki. Mladina, 2. 9. 2022. Dostopno prek <https://www.mladina.si/218883/volitvomat-v-predsedniski-preobleki/>, 1. 11. 2022.
- La. Da. (2022a): V središču Ljubljane Pohod za življenje. MMC RTV SLO, 1. 10. 2022. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/v-srediscu-ljubljane-pohod-za-zivljenje/642191>, 2. 1. 2023.

- La. Da. (2022b): Soočenje Prebiliča, Brgleza, Kordiša in Pirc Musar na Trgu republike. MMC RTV SLO, 18. 10. 2022. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/soocenje-prebilica-brgleza-kordisa-in-pirc-musar-na-trgu-republike/644244>, 19. 10. 2022.
- La. Da., Al. Ma., M. Z. in B. R. (2021): Protestniki ustavili promet na severni obvoznici, s trga so se razšli proti večeru. MMC RTV SLO, 29. 9. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/protestniki-ustavili-promet-na-severni-obvoznici-s-trga-republike-so-se-razsli-proti-veceru/595668>, 2. 10. 2021.
- La. Da., G. K. in B. R. (2020): Protestniki parlamentu obrnili hrbet. MMC RTV SLO, 29. 5. 2020. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/protestniki-parlamentu-obrnili-hrbet/525531>, 31. 10. 2022.
- L. A. R. (2020): Sveče za vlado so se prižgale. Dnevnik, 23. 3. 2020. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042925449>, 8. 10. 2022.
- Lešničar, Tina (2020): Dovolj je arogance, sporočajo kulturniki. Delo, 26. 5. 2020. Dostopno prek <https://www.delo.si/kultura/razno/dovolj-je-ignorance-sporocajo-kulturniki/>, 31. 10. 2022.
- Libnik, Vid (2020): Več tisoč protestnikov s kolesi protestiralo proti vladi. Siol.net, 8. 5. 2020. Dostopno prek <https://siol.net/novice/slovenija/policija-pred-protesti-opozarja-pridite-brez-otrok-video-524970>, 8. 10. 2022.
- L. Š. (2021): Petkov protest tokrat posvečen »že kakšno leto umrli funkciji predsednika države«. MMC RTV SLO, 11. 6. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/petkov-protest-tokrat-posvecen-ze-kakšno-leto-umrli-funkciji-predsednika-drzave/583907>, 1. 11. 2022.
- M. D. (2020): "Lopovi" so kolesarji in ostali protestniki vzklikali na Trgu svobode v Mariboru. Večer, 8. 5. 2020. Dostopno prek <https://vecer.com/maribor/aktualno/foto-in-video-lopovi-so-kolesarji-in-ostali-protestniki-vzklikali-na-trgu-svobode-v-mariboru-10167858>, 8. 10. 2022.
- Mlakar, Luka (2018): Stranke na leviici zanikajo dogovor, a izključujejo koalicijo z Janšo #video. Siol.net, 21. 5. 2018. Dostopno prek <https://siol.net/novice/volitve-2018/stranke-na-levici-zanikajo-dogovor-a-izključujejo-koalicijo-z-janso-video-468054>, 7. 10. 2022.
- MMC RTV SLO, 12. 11. 2021, »Petkovi protestniki zahtevajo možnost odpoklica parlamenta na referendumu«. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/petkovi-protestniki-zahtevajo-moznost-odpoklica-parlament-na-referendumu/600973>, 13. 11. 2021.
- M. P. in I. M. (2020): Trg republike sameval brez ograj in protestnikov. Siol.net, 26. 6. 2020. Dostopno prek <https://siol.net/novice/slovenija/v-prestolnici-tudi-danes-protesti-trg-republike-brez-ograj-528739>, 1. 11. 2022.
- M. R. (2021): Tonin kritičen do petkovih protestnikov, odzvala sta se tudi Bratušek in Šarec. MMC RTV SLO, 28. 10. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/tonin-kriticen-do-petkovih-protestnikov-odzvala-sta-se-tudi-bratusek-in-sarec/592141>, 1. 11. 2022.

- M. Z. (2021): Petkovi protestniki ob peki kostanja tokrat poudarili pomen boja za varovanje človekovih pravic. MMC RTV SLO, 10. 12. 2021. Dostopno prek <https://www.rtvsllo.si/slovenija/petkovi-protestniki-ob-peki-kostanja-tokrat-poudarili-pomen-boja-za-varovanje-clovekovih-pravic/604605>, 7. 12. 2021.
- M. Z., Gorazd Kosmač, Tina Hacler in T. K. B. (2021): "Vstaja"; nepregledna množica skandirala »volitve zdaj!«. MMC RTV SLO, 28. 5. 2021. Dostopno prek <https://www.rtvsllo.si/slovenija/vstaja-nepregledna-mnozica-skandirala-volitve-zdaj/581921>, 31. 10. 2022.
- N1 (2022): Stranke enotno proti ograjam, dvoživkam v zdravstvu, obveznemu cepljenju ... N1, 15. 4. 2022. Dostopno prek <https://n1info.si/novice/slovenija/danes-na-trgu-republike-veliko-soocenje-prihodnji-petek-veliki-koncert/>, 12. 6. 2022.
- Ninamedia (2020): Aktualna vprašanja – maj 2020. Dostopno prek <http://ninamedia.si/arhivi/700>, 1. 11. 2022.
- Nova24TV, 27. 10. 2016, »Protest proti vsiljenim migrantskim kvotam in v obrambo Evrope na Trgu republike«. Dostopno prek <https://nova24tv.si/slovenija/ljudje/protest-proti-vsiljenim-migrantskim-kvotam-in-v-obrambo-evrope-na-trgu-republike/>, 2. 1. 2023.
- Nova24TV, 7. 5. 2020a, »Opozicija s pozivi na proteste pripravljena ogroziti zdravje Slovencev!«. Dostopno prek <https://nova24tv.si/slovenija/video-novice-na-nova24tv-opozicija-s-pozivi-na-proteste-pripravljena-ogroziti-zdravje-slovencev/>, 1. 11. 2022.
- Nova24TV, 8. 5. 2020b, »Šarec spet aktiviral svojo televizijo: POP TV v živo prenašala protivladni protest!«. Dostopno prek <https://nova24tv.si/slovenija/sarec-spet-aktiviral-svojo-televizijo-pop-tv-v-zivo-prenasa-protivladni-protest/>, 1. 11. 2022.
- Novak, Meta (2022): Slovenia. Nations in Transit. Dostopno prek <https://freedomhouse.org/country/slovenia/nations-transit/2021>, 7. 10. 2022.
- Politikis, 25. 3. 2017, »V Mariboru protestirali proti migrantom in vladi: Slovenija je naša domovina!«. Dostopno prek <https://www.politikis.si/2017/03/v-mariboru-protestirali-proti-migrantom-in-vladi-slovenija-je-nasa-domovina/>, 2. 1. 2023.
- Primorske novice, 27. 4. 2020, »Udeležence in organizatorje protestov v Ljubljani in Mariboru bodo oglobili«. Dostopno prek <https://www.primorske.si/slovenija/v-nekaterih-krajih-shodi-protivladnih-protestnikov>, 8. 10. 2020.
- Raičević, Miha (2020): "Se vidimo na ulici". Kdo je golfist pred državnim zborom, ki protestira proti politiki Janševe vlade. Večer, 24. 4. 2020. Dostopno prek <https://www.vecer.com/slovenija/video-se-vidimo-na-ulici-kdo-je-golfist-pred-drzavnim-zborom-ki-protestira-proti-politiki-janseve-vlade-10161648>, 8. 10. 2022.

- Regional, 3. 3. 2015, »Več tisoč ljudi na shodu proti posvojitvam otrok s strani istospolnih«. Dostopno prek <https://www.regionalgoriska.si/novica/vec-ti-soc-ljudi-na-shodu-proti-posvojitvam-otrok-s-strani-istospolnih>, 2. 1. 2023.
- Regional, 26. 4. 2023, »Koliko denarja bodo dobili letno iz proračuna? To so vsote, ki smo jim jih namenili z glasovi.« Dostopno prek <https://www.regionalobala.si/novica/koliko-denarja-bodo-dobili-letno-iz-proracuna-to-so-vsote-ki-smo-jim-jih-namenili-z-glasovi->, 17.9.2023.
- Rus, Urška (2020): Policija jih je popisala zaradi bodočega kaznivega dejanja – udeležbe na protestu. Dnevnik, 21. 6. 2020. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042932404>, 31. 10. 2022.
- STA (2021): Petkov protest: na drugi protestni ljudski skupščini tudi o referendumu za vodo. N1, 2. 7. 2021. Dostopno prek <https://n1info.si/novice/slovenija/petkov-protest-na-drugi-protestni-ljudski-skupscini-tudi-o-referendumu-za-vodo/>, 1. 11. 2022.
- STA (2022): Pred parlamentom s koncertom pozivajo k udeležbi na volitvah. Delo, 22. 4. 2022. Dostopno prek <https://www.delo.si/novice/slovenija/pred-parlamentom-s-koncertom-pozivajo-k-udelezbi-na-volitvah/>, 1. 11. 2022.
- Svet24, 8. 5. 2020, »Po navedbah policije na sicer mirnem protestu približno 5500 protestnikov po drugih ocenah okoli 10.000.« Dostopno prek <https://novice.svet24.si/clanek/novice/slovenija/5eb5bfl4d478da/foto-po-navedbah-policije-na-sicer-mirnem-protestu-priblizno-5500-protestnikov-po-drugih-ocenah-okoli-10000>, 8. 10. 2022.
- Tejić, Nebojša (2020): Protestno igranje badmintona pred poslopjem državnega zbora na Trgu republike. STA, 20. 4. 2020. Dostopno prek <https://foto.sta.si/#!a/90433/1000928>, 8. 10. 2022.
- T. K. B. (2021): Petkov protest tokrat opozarjal na izginjajočo svobodo medijev. MMC RTV SLO, 3. 12. 2021. Dostopno prek <https://www.rtvlo.si/slovenija/petkov-protest-tokrat-opozarjal-na-izginjajoco-svobodo-medijev/603727>, 7. 12. 2021.
- T. Lo. (2022): Sodišče o protestih: hupanje ne ogroža varnosti. N1, 19. 3. 2022. Dostopno prek <https://n1info.si/novice/slovenija/sodisce-o-protestih-hupanje-ne-ogroza-varnosti/>, 2. 11. 2022.
- T. V. (2020): Na ulicah več tisoč protestnikov, Janša pa: protest pod jugoslovansko zastavo. Slovenske novice, 8. 5. 2020. Dostopno prek <https://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/nad-ljubljano-helikopter-na-ulicah-vec-tisoc-protestnikov/>, 1. 11. 2022.
- U. S. (2020): V znak protesta pred državni zbor lepili papirnata stopala. Dnevnik, 22. 4. 2020. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042927787>, 8. 10. 2022.
- V. L. (2020): V Ljubljani protestiralo 500 kulturnikov. Siol.net, 2. 6. 2020. Dostopno prek <https://siol.net/novice/slovenija/v-ljubljani-protestiralo-500-kulturnikov-foto-526835>, 31. 10. 2022.

- Zakon o političnih strankah (ZpoIS) (1994): Uradni list RS št. 100/05, 103/07, 99/13, 46/14 in 78/23. Dostopno prek <http://pisrs.si/Pis.web/pregled-Predpisa?id=ZAKO359>, 17. 9. 2023.
- Zavrtanik, Miha (2020a): Protivladne protestnike na Trgu republike pričakal policijski trak. MMC RTV SLO, 27. 4. 2020. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/protivladne-protestnike-na-trgu-republike-pricakal-policijski-trak/522021>, 8. 10. 2022.
- Zavrtanik, Miha (2020b): Protivladni protestniki tokrat tudi pred RTV, sledila je ustanovitev "ljudske skupščine". MMC RTV SLO, 17. 7. 2020. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/protivladni-protestniki-tokrat-tudi-pred-rtv-sledila-je-ustanovitev-ljudske-skupscine/531029>, 1. 11. 2022.
- Zavrtanik, Miha (2020c): Protestniki pred vlado razglasili "odlok ljudstva", ki prepoveduje "strahovlado". MMC RTV SLO, 23. 10. 2020. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/protestniki-pred-vlado-razglasili-odlok-ljudstva-ki-prepoveduje-strahovlado/540121>, 1. 11. 2022.
- Zavrtanik, Miha, Aljoša Masten in Ksenja Tratnik (2021): Razmere v središču Ljubljane so se umirile, v zraku ostaja vonj po solzivcu, Stevanovića so priprli. MMC RTV SLO, 5. 10. 2021. Dostopno prek <https://www.rtv slo.si/slovenija/razmere-v-srediscu-ljubljane-so-se-umirile-v-zraku-ostaja-vonj-po-solzivcu-stevanovica-so-priprli/596339>, 11. 10. 2021.
- Žurnal24 (2020): Šarec in Črncec takole pozivata na petkov protest proti vladi, Janša ni ostal tiho. Žurnal24, 6. 5. 2020. Dostopno prek <https://www.zurnal24.si/slovenija/sarec-in-crncec-pozivata-na-petkov-protest-proti-vladi-346466>, 8. 10. 202